

Barbara Bielaszka-Podgórný

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0002-9001-0098>

Małżeństwa polskich dynastów z ruskimi księżniczkami w świetle pierwszych sześciu ksiąg *Annales* Jana Długosza

<https://doi.org/10.15633/9788363241742.10>

Historia polsko-ruskich związków matrymonialnych sięga pierwszej połowy XI wieku, kiedy to córka Bolesława Chrobrego została wydana za Świątopęłką, księcia turowskiego¹. Wcześniej sytuował początek sąsiedzkich koligacji Aleksander Brückner, przypuszczając, że w gronie żon Włodzimierza Wielkiego w czasach, gdy był jeszcze poganinem, znajdowała się Polka, o czym świadczy słowiańskie brzmienie imion zrodzonych z niej

---

1 A. Gieysztor, *Obraz Rusi w Polsce średniowiecznej*, [w:] *Kul'turnye svâzi Rossii i Pol'si XI–XX vv. / Związki kulturalne między Polską a Rosją XI–XX w.*, red. Â. N. Ščapov, S. M. Fal'kovič, N. I. Ščaveleva, [Komissia Istorikov Rossii i Pol'si Rossijskoj Akademii Nauk i Pol'skoj Akademii Nauk], Moskva 1998, s. 12.

synów – Stanisława i Pozwizda². Od czasów Kazimierza Odnowiciela obserwujemy stosunkowo znaczną ilość polsko-ruskich związków matrymonialnych. Do końca XIII wieku zawarto ich łącznie dwanaście na ogólną liczbę trzydziestu sześciu piastowskich mariaży z tego okresu³. Jak przekonuje Franciszek Sielicki, ta częstotliwość małżeństw polsko-ruskich w rodzinach książęcych dowodzi, że różnice religijne między prawosławnymi Rusinami a katolikami nie stanowiły przeszkody w ich zawieraniu i były one, jak się wydaje, tolerowane przez duchowieństwo obu stron. Zdaniem uczonego przeszkodą nie była antykatolicka działalność propagandowa prowadzona na Rusi przez Greków⁴. Z pierwszymi tekstami skierowanymi przeciwko łacinnikom, w większości autorstwa kijowskich metropolitów będących z pochodzenia Grekami⁵, spotykamy się na Rusi już w drugiej połowie XI wieku⁶. Przyczyn wrogich nastrojów upatruje się we wzajemnych antagonizmach wzmagających się od czasów tzw. Wielkiej Schizmy Wschodniej w 1054 roku między religią prawosławną a katolicką⁷.

2 A. Brückner, *Polska pogańska i słowiańska*, Kraków 1923, s. 14.

3 E. Madejczyk, *Związki rodzinne Piastów i Rurykowiczów do końca XIII wieku*, „Przegląd Humanistyczny” 48 (2004) nr 1, s. 98–99.

4 F. Sielicki, *Polsko ruskie stosunki kulturalne do końca XV w.*, Wrocław 1997 (Acta Universitas Wratislaviensis, 1834), s. 37–42.

5 A. Poppe, *Metropolici i książęta Rusi Kijowskiej*, [w:] G. Podskalsky, *Chrześcijaństwo i literatura teologiczna na Rusi Kijowskiej (988–1237)*, tłum. J. Zychowicz, Kraków 2000, s. 392–393; L. Müller, *Russen in Byzanz und Griechen im Rus'-Reich*, „Bulletin d'information et de coordination. Association internationales des études byzantines” 7 (1971), s. 96–118 i passim; A.-E. N. Tachiaos, *The Greek Metropolitans of Kievan Rus'. An Evaluation of Their Spiritual and Cultural Activity*, „Harvard Ukrainian Studies” 12–13 (1988–1989), s. 431; H. Paszkiewicz, *Początki Rusi*, z rękopisu przygot. K. Stopka, Kraków 1996, s. 151.

6 G. Podskalsky, *Chrześcijaństwo i literatura*, dz. cyt., s. 242–255; J. Korpela, *Prince, Saint and Apostle. Prince Vladimir Svyatoslavič of Kiev, his Posthumus Life, and the Religious Legitimization of the Russian Great Power*, Wiesbaden 2001, s. 117–120; M. Colucci, *The Image of Western Christianity in the Culture of Kievan Rus'*, „Harvard Ukrainian Studies” 12–13 (1988–1989), s. 577–579. Zob. także: F. Sielicki, *Polsko ruskie stosunki kulturalne do końca XV w.*, Wrocław 1997, s. 37–38 (Acta Universitas Wratislaviensis, 1834).

7 Na temat sporów grecko-łacińskich w średniowieczu zob. A. V. Barmin, *Polemika i schizma. Istorija greko-latynskich sporov IX–XII w.*, Moskwa 2006; H. Chadwick, *Historia rozłamu Kościoła wschodniego i zachodniego. Od czasów apostołskich do soboru florenckiego*, przekład P. Sajdek, Kraków 2009; G. Dagron, *Czas przemian (koniec X – połowa XI wieku)*, [w:] *Historia Chrześcijaństwa*, t. 4: *Biskupi, mnisi i cesarze 610–1054*,

Najwcześniejsze zapisy kronikarskie niemal bez komentarza relacjonują o licznych małżeństwach polsko-ruskich⁸. Znacznie szersze wiadomości na interesujący nas temat przekazał Jan Długosz. Krakowski kanonik odnotował informacje o ośmiu związkach matrymonialnych zawartych przez polskich dynastów z ruskimi księżniczkami. W znakomitej większości poświęcił tym wydarzeniom odrębne przekazy, bądź passusy, często obszerne, wkomponowane w treść poszczególnych relacji. Wyjątkiem na tym tle jest wzmianka okolicznościowa, dotycząca małżeństwa Konrada Mazowieckiego z Agafią, córką Światosława Igorewicza, pozbawiona jakichkolwiek dodatkowych informacji⁹.

W niniejszym artykule skoncentrujemy się na obrazie małżeństw polsko-ruskich, jaki wyłania się z *Annales* Jana Długosza. W pracy skupimy się na przedstawieniu okoliczności ich zawarcia, tła politycznego oraz przeszkód, szczególnie natury religijnej, stojących na drodze układów. W tym kontekście istotne znaczenie posiadają wszelkie świadectwa dotyczące stosunku kronikarza do sakramentu chrztu ruskich księżniczek, mających znaczenie dla postrzegania wyznawców rytu wschodniego za chrześcijan bądź też za naród usytuowany poza kręgiem chrześcijaństwa. Analiza Długoszowych przekazów pozwoli na wysunięcie wniosku odnośnie do charakteru stosunków panujących między sąsiedzkimi narodami na płaszczyźnie religijnej, a także stosunku samego dziejopisa wobec prawosławnych Rusinów i ich wyznania.

Punktem wyjścia naszych rozważań jest małżeństwo Kazimierza Odnowiciela z Dobroniegą Marią, ruską księżniczką z rodu Rurykowiczów. Passus poświęcony zawarciu tego mariażu stanowi fragment obszernej relacji zamieszczonej przez kronikarza pod 1041 rokiem, której przedmiotem jest utrwalenie odnowienia Królestwa Polskiego¹⁰. Niezwykle istotne dla naszych dociekań są okoliczności jego zawarcia. Przybliżmy

---

red. J.-M. Mayeur, Ch. i L. Pietri, A. Vauchez, M. Venard, red. wyd. polskiego J. Kłoczowski, tłum. M. Żurowska, G. Majcher, A. Kuryś, J. M. Kłoczowski, M. Kurkowska, Warszawa 1999, s. 290–291.

8 A. Gieysztor, *Obraz Rusi*, dz. cyt., s. 11.

9 *Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. V–VI, Varsaviae 1973, s. 200.

10 *Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. III–IV, Varsaviae 1970, s. 30–37.

je pokrótce. We wcześniejszych relacjach dziejopis odmalował katastrofalny obraz państwa polskiego po wygnaniu Kazimierza. Występując w roli surowego krytyka rodaków, winą za jego stan obarczył Polaków, których nieczne czyny i błędy doprowadziły do upadku kraju. Co więcej, w przekonaniu kronikarza winy polskiego narodu leżały u źródeł kary Bożej, która dotknęła ojczyznę. Przewinienia sprowadziły bowiem na nią gniew Najwyższego, który „nie chcąc dłużej znosić zbrodni Polaków, dopuścił, że ich sława, którą dotąd podtrzymywał, zachwiała się i upadła”¹¹. Jak możemy zauważyć, w Długoszowym opisie wybrzmiewa pogląd o przemożnym wpływie Boga na historię narodu polskiego, obecny w całym jego dziejopisarstwie¹². W sferze ideowej kronikarz przeciwstawił sobie dwie wizje państwa. Plastiknemu obrazowi kraju pozbawionego władcy i zagrożonego w anarchii przeciwstawił sytuację państwa pod rządami władcy. Powrót Kazimierza, a następnie jego koronacja w Gnieźnie przywróciła poddanym i ojczyźnie dwie niezwykle cenne i pożądane wartości, mianowicie pokój i sławę królestwa („pacem videlicem et regni fulgorem”)¹³. Sam fakt koronacji miał dla Długosza ogromną wartość¹⁴. W wymiarze ideologicznym podkreślała ona ciągłość trwania Królestwa Polskiego i królewskiej władzy. Wiązało się z nią także powodzenie państwa, akt był bowiem wyrazem Opatrzności Bożej¹⁵.

W świetle kronikarskiego przekazu utrwalenie odnowienia Królestwa Polskiego miało dokonać się za sprawą małżeństwa Kazimierza z Dobronią Marią: „succesio Regnique Polonie instauracio et stabilimentum ex affinitate et dote posset provenire”¹⁶. Czynnikiem mającym istotny

11 *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki Sławnego Królestwa Polskiego*, ks. III–IV, tłum. J. Mrukówna, Warszawa 2009, s. 14.

12 M. Koczerska, *Mentalność Jana Długosza w świetle jego twórczości*, „Studia Źródłoznawcze” 15 (1971), s. 113–114.

13 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. III, s. 33.

14 Kazimierz Odnowiciel w rzeczywistości nie był władcą koronowanym. Jednak w *Annales* wszyscy trzej polscy władcy panujący po Bolesławie Chrobrym noszą królewską koronę. Jak zauważył Roman Sobotka (*Powoływanie władzy w „Rocznikach” Jana Długosza*, Warszawa 2005, s. 148), w przekonaniu Długosza raz udzielona zgoda na koronację Bolesława Chrobrego zezwalała na koronację jego następców.

15 R. Sobotka, *Powoływanie władzy*, dz. cyt., s. 192.

16 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. III, s. 36. Wydaje się, że kronikarz celowo posłużył się terminem „instauratio”, gdyż w jego przekonaniu odnowienie państwa rozpoczęło się z chwilą powrotu monarchy do kraju i jego koronacji w Gnieźnie.

wpływ na proces odbudowy kraju było powinowactwo z ruskim narodem, dzięki któremu zapewniono Królestwu Polskiemu bezpieczeństwo ze strony Rusi, i posag przyszłej małżonki: „regnumque suum splendido huiusmodi matrimonio et divitiis implevit et affinitate stabilivit”¹⁷. W kontekście stanu państwa wyniszczonego wojnami domowymi i złupionego przez księcia czeskiego Brzetysława majątek Dobroniegi wniesiony w formie posagu miał istotne znaczenie dla przywrócenia państwu dawnej świetności.

Dziejopis nie omieszkiał wspomnieć o pomocy ruskich oddziałów, z której korzystał polski monarcha, tocząc wojny z sąsiednimi państwami i własnymi rodakami¹⁸. Udzielenie pomocy militarnej Kazimierzowi Odnowicielowi miało istotne znaczenie dla stosunków łączących obydwa państwa w czasie, gdy walczył on o odzyskanie kraju. Powyższa informacja ma największe znaczenie wśród uzupełnień kronikarza. Polskie źródła nie notują wiadomości o udziale ruskich posiłków po stronie Kazimierza. O pomocy ruskiej nie wspomina w swej kronice Gall, informując jedynie o zawarciu związku małżeńskiego przez Odnowiciela z ruską księżniczką¹⁹. Natomiast, poczynawszy od Mistrza Wincentego, polscy kronikarze umieszczali oddziały ruskie w szeregach sprzymierzeńców Mieclawa²⁰. Tę wiadomość zrewidował dopiero Jan Długosz dzięki lekturze ruskich

17 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. III, s. 37. Na wątek zapewnienia pokoju ze strony sąsiedniej Rusi uwagę zwróciła N. I. Ščaveleva, *Drevnaja Rus' v „Polskoj istorii” Jana Długoša (knigi I–VI)*, red. A. V. Nazarenko, Moskwa 2004, s. 61 oraz Krzysztof Benyskiwicz, *W kręgu Bolesława Szczodrego i Władysława Hermana. Piastowie w małżeństwie, polityce i intrydze*, Wrocław 2010, s. 39. Warto podkreślić, że więzi pokrewieństwa i związku powinowactwa miały w XV wieku jednakową wagę. Zob. M. Koczerska, *Uwagi o terminologii pokrewieństwa i powinowactwa w polskich źródłach historycznych*, [w:] *Genealogia – problemy metodyczne w badaniach nad polskim społeczeństwem średniowiecznym na tle porównawczym*, red. J. Hertel, Toruń 1982, s. 44.

18 „Nam et regnum suum versus oram Ruthenicam effecerat quietatum et securum, et ad bella, que illum pro recuperando instaurandoque regno cum finitimis aut propriis genere contigit, Ruthenorum solaciis utebatur”, *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. III, s. 37.

19 *Galli Chronicon*, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 1, wyd. A. Bielowski, Lwów 1864, lib. I, cap. 19, s. 417.

20 *Magistri Vincentii dicti Kadlubek Chronica Polonorum*, ed. M. Plezia, [w:] *Monumenta Poloniae Historica, Nova series*, t. 11, Kraków 1994, lib. II, cap. 14, s. 47; *Chronica Poloniae Maioris*, ed. B. Kürbis, [w:] *Monumenta Poloniae Historica, Nova series*, t. 8, Warszawa 1970, cap. 12, s. 19; *Chronica Dzirsvae*, [w:] *Monumenta Poloniae Historica, Nova series*, t. 15, wyd., wstępem i przyp. opatrzył K. Pawłowski, Kraków 2013, s. 25.

latopisów, których przekazy oświetliły sytuację²¹. Przekaz zawarty w *Powieść i vremennych let* pod 1047 rokiem wyraźnie wskazuje, iż o zwycięstwie Kazimierza nad Mieclawem zdecydowało militarne wsparcie ze strony Rusi: „Ярославъ иде на мазовшаны. и побѣди я, и князя ихъ уби Моислава, и покори я Казимиру”²². Wiadomość mówiąca o ruskiej pomocy militarnej przekazują także inne latopisy²³.

Do wskazanych korzyści, w postaci zadzierzgnięcia więzów powinowactwa i wniesionego posagu, kronikarz powrócił w narracji raz jeszcze. Przywołując wskazane wartości, określił małżeństwo Kazimierza mianem wspaniałego („splendor matrimonium”)²⁴. W użytym przez kronikarza sformułowaniu pobrzmiewa echo wiadomości mówiącej o dynastycznym pochodzeniu Dobroniegi. Rozwijając ogólne zwroty o jej ruskich korzeniach znalezione we wcześniejszych źródłach²⁵, dodał od siebie, że była ona córką Anny, siostry cesarzy greckich, Bazylego i Konstantyna²⁶, podkreślając tym samym wspaniałość rodu przyszłej małżonki Kazimierza. Skojarzenie Dobroniegi jako córki cesarzówny Anny jest najprawdopodobniej domysłem samego kronikarza²⁷.

-
- 21 J. Bieniał, *Państwo Mieclawa*, Warszawa 1963, s. 128; J. Bieniał, *Źródło ruskie do sprawy Mieclawa*, „Studia Źródłoznawcze” 8 (1963), s. 96.
- 22 *Powieść i vremennych let*, č. 1, wyd. D. C. Lichačev, Moskwa–Leningrad 1950, s. 104.
- 23 Wiadomość o udzieleniu pomocy Kazimierzowi przez Ruś przekazuje m.in.: *Latopis ipatiewski Ipat’evskaja letopis’*, [w:] *Polnoe Sobranie Russkich Letopisej*, t. 2, Moskwa 2001, kol. 142–143, reprint wyd. Sanktpeterburg 1908; *Latopis Sofijski I Sofijskaja pervaja letopis’*, [w:] *Polnoe Sobranie Russkich Letopisej*, t. 5, Leningrad 1925, s.130; *Latopis nowogrodzki Novgorodskaja letopis’ po synodalnemu spisku*, Sanktpeterburg 1888, s. 90).
- 24 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. III, s. 36.
- 25 Ruskie pochodzenie Dobroniegi potwierdzają źródła XII-wieczne, w tym Anonim tzw. Gall („Postea vero de Rusia nobilem cum magnis divitiis uxorem accepit”, *Galli Chronicon*, dz. cyt., lib. I, cap. 19, s. 417) i Annalista Saxo („duxit uxorem regis Ruscie filiam”, MGSS IV, s. 683) oraz XIII-wieczna *Kronika wielkopolska (Chronica Poloniae Maioris)*, dz. cyt., cap. 12, s. 19). Fakt zawarcia małżeństwa przez Dobroniegę z Kazimierzem Odnowicielem poświadczają latopisy. Zob. *Powieść i vremennych let*, dz. cyt., č. 1, s. 104; *Ipat’evskaja letopis’*, dz. cyt., kol. 142–143; *Sofijskaja pervaja letopis’*, dz. cyt., s. 129.
- 26 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. III, s. 36.
- 27 O. Balzer, *Genealogia Piastów*, wyd. II, Kraków 2005, s. 163. Na temat filiacji Dobroniegi Marii zob. np. K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, Poznań 2004, s. 131–133; W. Swoboda, *Włodzimierz I Wielki*, [w:] *Słownik Starożytności Słowiańskich*, t. 6, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977–1980, s. 533; A. Poppe, *Spuścizna po Włodzimierzu Wielkim. Walka o tron Kijowski 1015–1019*, „Kwartalnik Historyczny” 102 (1995) nr 3–4, s. 11; O. Balzer, *Genealogia Piastów*, dz. cyt., s. 162–163; N. de Baumgarten, *Saint Vladimir et la conversion de la Russie*, „Orientalia Christiana” 27, 1 (1932)

Nie bez znaczenia dla dziejopisa była różnica w wierze między małżonkami. Kresząc kulisy mariażu, dziejopis wprowadził do narracji motyw ponownego chrztu Dobroniegi. W świetle kronikarskiej relacji Jana Długosza ruska księżniczka, powziawszy niechęć do wiary, w której została wychowana, dobrowolnie i w pełni świadomie porzuciła wyznanie prawosławne na rzecz chrześcijaństwa obrządku łacińskiego²⁸. Podjęła ten krok „pouczona dostatecznie przez dostojników kościelnych o obrządku katolickim Kościoła Rzymskiego i jego czystości”²⁹. W opisie tego wydarzenia ogromną rolę odgrywają dostojnicy kościelni przekazujący ruskiej księżniczce czystą i nieskałaną naukę prawowiernej wiary katolickiej. Głęboka i rozległa wiedza katolickich duchownych oraz wysoki kunszt wykładu teologicznego zaowocował powzięciem przez nią niechęci do własnego wyznania, a w konsekwencji porzuceniem go. Jak możemy zauważyć, omawiany fragment przekazu został ukształtowany z elementów znaczeniowo przeciwstawnych. Dziejopis zaakcentował wysoki poziom przygotowania duchowieństwa katolickiego, kontrastując go z niskim przygotowaniem kleru prawosławnego. Wyjaśniając przyczynę poddania się obrzędowi ponownego chrztu przez Dobroniegę, wskazał na niedostateczną znajomość Pisma Świętego i praw wiary przez duchownych prawosławnych, ujawniając tym samym własne przekonanie o niskim poziomie ich wiedzy i niewystarczającym przygotowaniu teologicznym³⁰.

Częścią obrzędu rebaptызacji było wyrzeczenie się przez ruską księżniczkę dotychczasowego imienia. Zgodnie z kronikarskim przekazem zrzekła się ona imienia Maria, przyjmując na chrzcie katolickim imię

---

no. 79, s. 121; N. de Baumgarten, *Le dernier mariage de Saint Vladimir*, „Orientalia Christiana” 61, 18 (1930) no. 61, s. 165nn; N. de Baumgarten, *Dobroneha Vladymyrovna, koroleva pol’skaya, doch’ sv. Vladymyra*, „Blahovest” 2–3 (1930), s. 102–109; V. Korolyuk, *Zapadnyye slavyane i Kiyevskaya Rus*, Moskwa 1964, s. 227; A. V. Nazarenko, *Nemetskiye latinoyazychnyye istochniki IX–XI vekov*, Moskwa 1993, s. 192; L. Khersfel’ dskiy, *Drevnyaya Rus’ v svete zarubezhnykh istochnikov. Khrestomatiya*, t. 4: *Zapadnoyevropeyskiye istochniki*, red. T. N. Dżakson, I. G. Konovalova, A. V. Podosinov, per. i komment. A. V. Nazarenko, Moskwa 2010, s. 190.

28 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. III, s. 37.

29 *Jana Długosza Roczniki*, dz. cyt., ks. III, s. 35.

30 U. Borkowska, *Treści ideowe w dziełach Jana Długosza. Kościół i świat poza Kościołem*, Lublin 1983, s. 176.

Dobrogniewa³¹. Podwójne imię księżniczki – Dobroniega Maria, jest dobrze poświadczone w źródłach³². Co warte odnotowania, Długosz zmienił w opisie jej pogańskie imię na chrześcijańskie. Dotykając zagadnienia dwuimienności ruskiej księżniczki, należy wziąć pod uwagę dwie możliwości. Pierwsza hipoteza zakłada sytuację, w której oba imiona zostałyby nadane jej na Rusi. Zasada nadawania kilku imion na chrzcie była charakterystyczna dla Kościoła Greckiego. Najczęściej było to imię świeckie, należące do katalogu imion rodowych, drugie natomiast chrześcijańskie³³. Druga hipoteza, choć wydaje się mniej prawdopodobna, zakłada możliwość nadania drugiego imienia na dworze piastowskim po zawarciu małżeństwa z Kazimierzem³⁴. W tym wypadku imieniem nadanym na dworze Piastów byłoby słowiańskie imię Dobroniega³⁵.

Motywy ponownego chrztu wybranki Kazimierza Odnowiciela, niezajdujący potwierdzenia w innych źródłach, służy w narracji wykazaniu wyższości religii katolickiej (*Romane Ecclesie*) nad prawosławną (*ritum Grecorum*)³⁶. Kształt narracji zdradza postawę autora *Annales* wobec kwestii bardzo żywej w XV wieku, jaką była rebaptyzacja prawosławnych. Przyczyn umieszczenia tego wątku w narracji przez kronikarza należy szukać w czasach jemu współczesnych. Być może Jan Długosz, piszący

31 Jak wykazała Maria Malec (*Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław 1971, s. 80) forma Dobrogniewa jest XIV lub XV wieczną przeróbką imienia Dobroniega. W dzisiejszej pisowni tak bowiem należy oddawać brzmienie tego imienia.

32 Z wymienionych imion Dobroniega przyjmuje się jako pewne (O. Balzer, *Genealogia Piastów*, dz. cyt., s. 161–162; K. Jasiński, *Rodowód pierwszy Piastów*, dz. cyt., s. 133). Źródłem, które najwcześniej przekazało to imię, jest *Rocznik Kapituły Krakowskiej* (wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, [w:] *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz, MPH Series Nova*, t. 5, s. 53), zamieszczając pod 1087 rokiem wiadomość o śmierci żony Kazimierza: „Dobronega uxor Kazimiri obiit”.

33 A. F. Litvina, F. B. Uspienskiij, *Vybor imieni u russkich knázej v X–XVI vv. Dinastičeskaja istoriâ skvoz' prizmu antroponomii*, Moskwa 2006, s. 111–214.

34 G. Pac, *Kobiety w dynastii Piastów. Rola społeczna piastowskich żon i córek do połowy XII wieku—studium porównawcze*, Toruń 2013, s. 508.

35 Jest to dwuczłonowe imię słowiańskie (Dobro-niega), znane w Polsce jeszcze w XIII wieku, co potwierdzają źródła (O. Balzer, *Genealogia Piastów*, dz. cyt., s. 161). Jak wykazał Jacek Hertel (*Imiennictwo dynastii piastowskiej we wczesnym średniowieczu*, Warszawa–Poznań–Toruń 1980, s. 149), imię to występowało w takiej samej formie także na Rusi (Dobro-nęga).

36 U. Borkowska, *Treści ideowe*, dz. cyt., s. 176–177; T. E. Modelski, *Z dziejów rebaptyzacji w Polsce*, „Kwartalnik Teologiczny Wileński” (1925) nr 3, s. 49–50.

z perspektywy drugiej połowy XV wieku, połączył fakt dwuimienności księżniczki z przyjęciem przez nią ponownego chrztu, mimo że w Polsce czasów Kazimierza Odnowiciela taka tradycja jeszcze nie istniała. Jej zanik dostrzegalny jest w początkach XV wieku³⁷. Postawa Jana Długosza wobec tej kwestii nie odbiegała od stanowiska przyjętego przez ówczesne duchowieństwo polskie, które wbrew postanowieniom Kościoła powszechnego, opowiedziało się za koniecznością ponownego chrztu wyznawców rytu wschodniego. Stało ono w wyraźnej sprzeczności z postanowieniami soboru florenckiego, uznającego równoważność łacińskiej i greckiej praktyki udzielania sakramentu chrztu³⁸. Przekonanie duchowieństwa o konieczności powtarzania chrztu łączyło się z praktyką, o czym świadczy ustawodawstwo kościelne w Polsce i na Litwie, również synodalne³⁹.

Dyskusja nad zagadnieniem rebaptызacji wykraczała poza krąg hierarchii kościelnej. Głos w tej sprawie zabrali także przedstawiciele władzy

---

37 M. Melnyk, *Chrzest – sakrament jedności chrześcijańskiej na pograniczu polsko – ukraińskim XVI–XVII wieku*, [w:] *Od Kijowa do Rzymu. Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską i Ukrainą*, red. M. Drozdowski, W. Walczak, K. Wiszowata-Walczak, Białystok 2012, s. 710. Jednym z bardziej znanych, potwierdzonych źródłowo przykładów dokonania rebaptызacji w XV wieku w Polsce jest powtórny chrzest Zofii Holszańskiej, ostatniej, prawosławnej żony Władysława Jagiełły. Przyjęcie sakramentu przez wybrankę Jagiełły poprzedziło zawarcie związku matrymonialnego, który miał miejsce 22 lutego 1422 roku w Nowogródku. Szerzej o kulisach tego mariażu zob. W. Zawitkowska, *Walka polityczno-prawna o następstwo tronu po Władysławie Jagielle w latach 1424–1434*, Rzeszów 2015, s. 23–33; A. Mironowicz, *Kościół prawosławny w państwie Piastów i Jagiellonów*, Białystok 2003, s. 174; T. E. Modelski, *Z dziejów rebaptызacji w Polsce*, „Kwartalnik Teologiczny Wileński” (1925) nr 3, s. 69. Na temat Zofii Holszańskiej – zob. B. Czwojdrak, *Zofia Holszańska. Studium o dworze i roli królowej w późnośredniowiecznej Polsce*, Warszawa 2013; M. Koczerska, *Królowa Zofia Holszańska – jej osobowość i rola polityczna*, [w:] *Kobiety o kobietach. Studia i szkice. Średniowiecze i czasy nowożytne*, red. W. Zawitkowska, Rzeszów 2010, s. 76–95; W. Zawitkowska, *Niewierność małżeńska królowej Zofii Holszańkiej w 1427 r. – prawda, pomówienie czy plotka polityczna? Próba rekonstrukcji wydarzeń na tle oskarżeń innych żon Jagiełły*, „Kwartalnik Historyczny” 123 (2016) nr 1, s. 5–43.

38 W. Hryniewicz, *Przeszłość zostawić Bogu. Unia i uniatyzm w perspektywie ekumenicznej*, Opole 2005, s. 28. Zob. także: K. Chodynicki, *Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny 1370–1632*, Warszawa 1934, s. 82–83.

39 J. Sawicki, „*Rebaptызatio Ruthenorum*” w świetle polskiego ustawodawstwa synodalnego XV i XVI w., [w:] *Pastori et magistro. Praca zbiorowa, wydana dla uczczenia jubileuszu 50-lecia kapłaństwa Jego Ekscelencji Księdza Biskupa Doktora Piotra Kałwy, Profesora i Wielkiego Kanclerza KUL*, red. A. Krupa i in., Lublin 1996, s. 233–240; W. Hryniewicz, *Przeszłość zostawić Bogu*, dz. cyt., s. 27–29; K. Chodynicki, *Kościół prawosławny*, dz. cyt., s. 42–47, 77–82.

świeckiej, Władysław Jagiełło i Witold Kiejstutowicz. W liście wystosowanym do soboru w Konstacji, sporządzonym w Nowych Trokach 25 sierpnia 1417 roku, broniąc ważności chrztu prawosławnych, opowiedzieli się przeciwko rebaptyzacji stanowiącej zniewagę świętego sakramentu⁴⁰.

Inną wymowę ma przekaz dotyczący zawarcia małżeństwa przez Bolesława Szczodrego, zanotowany przez kronikarza pod 1067 rokiem. Postać żony tego władcy oraz kulisy mariażu są bardzo słabo oświetlone w źródłach. O jej istnieniu dowodzi fakt, że Bolesław miał syna Mieszka, uchodzącego za potomka prawego⁴¹. Do dziś pochodzenie tej książniczki pozostaje zagadką. Jan Długosz jako jedyny podał, że pochodziła ona z Rusi i nosiła imię Wyszestawa⁴². Początkowo ruska książniczka występowała na kartach *Roczników* bezimiennie, dopiero z czasem jej imię (*Viszeslawa*) zostało dopisane przez dziejopisa⁴³, co Tomasz Jurek

40 K. Chodynicki, *Kościół prawosławny*, dz. cyt., s. 82. Zob. także: J. Kłoczowski, *Jagiełło i Witold wobec prawosławnych: próba ich dowartościowania w 1417 roku*, [w:] *Studia z dziejów polityki, gospodarki i kultury XII–XVII wieku ofiarowane Marianowi Biskupowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Z. Nowak, Toruń 1992, s. 175–179.

41 K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, dz. cyt., s. 155. Przemawia za tym zapiska Galla, o rozpaczce matki po śmierci syna. Pewność informacji autora *Kroniki polskiej* zakwestionował Grzegorz Gromadzki (*Galla Anonima genealogia Piastów. Parę uwag o problemach występujących przy wykorzystaniu źródeł narracyjnych w badaniach genealogicznych*, [w:] *Genealogia. Polska elita polityczna w wiekach średnich na tle porównawczym*, red. J. Wróniszewski, Toruń 1993, s. 191–192), który zwrócił uwagę, że Gall w swej wizji przeszłości prezentował tylko jednego władcę, jego jedną małżonkę oraz ich jednego potomka męskiego.

42 Pogląd o jej ruskim pochodzeniu zaakceptowali m.in. Stanisław Zakrzewski, *Okres do schyłku XII w.*, [w:] *Historia polityczna Polski*, cz. 1: *Wiek średni*, Kraków 1920, s. 74; Stefan M. Kuczyński, *Stosunki polsko-ruskie do schyłku wieku XII*, [w:] S. M. Kuczyński, *Studia z dziejów Europy Wschodniej X–XVIII w.*, Warszawa 1965, s. 18; M. Bobrzyński, *Dzieje Polski w zarysie*, Warszawa 1987, s. 123; Ivan A., Linnichenko, *Vzaimnyie otnośeniâ Rusi i Pol'shi do poloviny XIV stoletia*, č. 1: *Rus i Pol'sha do konca XII vjeka*, Kiev 1884, s. 53; V. T. Pašuto, *Vnešnjaja politika Drevnej Rusi*, Moskwa 1968, s. 42; Dariusz Dąbrowski, (*Piasten und Rjurikiden vom 11. bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts*, [w:] *Fernhändler, Dynasten, Kleriker: die piastische Herrschaft in kontinentalen Beziehungsgeflechten vom 10. bis zum frühen 13. Jahrhundert*, hrsg. von D. Adamczyk, N. Kersken, Wiesbaden 2015, s. 156, p. 2), który nie wykluczył również jej niemieckiego pochodzenia.

43 Krakowski kanonik czterokrotnie wspominał o żonie Szczodrego w swej kronice. Dwukrotnie jej imię zostało dopisane do gotowego tekstu w pozostawionym pustym miejscu, mianowicie w relacji poświęconej zawarciu małżeństwa przez Bolesława Szczodrego, zamieszczonej pod 1067 rokiem (Biblioteka XX Czartoryskich, rkps 1306, p. 200) oraz w przekazie dotyczącym narodzin syna tego władcy, Mieszka, zawartym pod

tłumaczy faktem, iż w chwili pisania relacji Długosz jeszcze go nie znał⁴⁴. Wiarygodność wiadomości podanych przez Długosza podważył Oswald Balzer, rezygnując jednocześnie z podawania bliższych danych o jej pochodzeniu⁴⁵. Podobne stanowisko zajął Aleksandr V. Nazarenko⁴⁶ oraz Jan Powierski, uważając, że małżeństwo zostało wykoncypowane przez samego kronikarza drogą domysłów⁴⁷. W przekonaniu Kazimierza Jasińskiego najbardziej prawdopodobne wydaje się jej ruskie lub niemieckie pochodzenie⁴⁸. Wśród polskich badaczy, którzy ostatnio włączyli się do dyskusji toczącej się wokół żony Bolesława Szczodrego, należy wymienić Tomasza Jurka proponującego powiązanie tej księżniczki z postacią królowej Agnieszki, wpisanej w *Necrologium Zwifaltense* pod datą 14 marca jako *Agnes Regina*⁴⁹ oraz Krzysztofa Benyskiewicza. Ostatni z wymienionych badaczy wysunął propozycję utożsamienia żony Bolesława Szczodrego z Judytą Salicką⁵⁰. W badaniach nad ruskimi wiadomościami Długosza dotyczącymi omawianego małżeństwa brano również pod uwagę wiadomości przekazane przez Wasilija N. Tatišceva⁵¹. Pogląd, oparty na przekazie tego autora, jakoby Wyszestawa była

---

1069 rokiem (Biblioteka XX Czartoryskich, rkps 1306, p. 202). Po raz kolejny żona Bolesława została wymieniona w relacji zamieszczonej pod 1089 rokiem, poświęconej śmierci Mieszka. W tym przekazie jej postać pojawia się dwukrotnie. W treści passusu, kiedy to imię królowej zostało dopisane przez Jana Długosza na marginesie dzieła (Biblioteka XX Czartoryskich, rkps 1306, p. 244). Druga wzmianka, zawierająca datę dzienną zgonu Wyszestawy, została dopisana do gotowego już tekstu, na końcu relacji. Występuje w niej bezimiennie jako matka Bolesława (Biblioteka XX Czartoryskich, rkps 1306, p. 244).

44 T. Jurek, *Agnes Regina. W poszukiwaniu żony Bolesława Szczodrego*, „Roczniki Historyczne” 72 (2006), s. 99.

45 O. Balzer, *Genealogia Piastów*, dz. cyt., s. 179.

46 A. V. Nazarenko, *Drevnaja Rus' na meždunarodnych putjach. Meždisciplinarnye očerki, kul'turnych, torgovych političeskich svjazej IX–XII v. v.*, Moskwa 2001, s. 580–582.

47 J. Powierski, *Kryzys rządów Bolesława Śmiałego. Polityka i jej odzwierciedlenie w literaturze średniowiecznej*, Gdańsk 1992, s. 180.

48 K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, dz. cyt., s. 155.

49 T. Jurek, *Agnes Regina*, dz. cyt., s. 95–104. Zob. także polemikę z ustaleniami badacza przeprowadzoną przez Krzysztofa Benyskiewicza (*W kręgu Bolesława Szczodrego*, dz. cyt., s. 53–66) i Grzegorza Paca (*Kobiety w dynastii Piastów*, dz. cyt., s. 411–418).

50 K. Benyskiewicz, *W kręgu Bolesława Szczodrego*, dz. cyt., s. 66.

51 Autor *Historii Rosyjskiej* zamieścił pod rokiem 6573 (1065) wiadomość: *Sego godu vydana Vyšeslava, doč' Svätoslava černigovskogo, za Boleslava polskogo*. Zob. V. N. Tatišcev, *Istoriâ rossijskaja v semi tomach*, t. 2, Moskwa–Leningrad 1963, s. 84.

córką Światosława Czernihowskiego, mimo początkowego uznania⁵², został podważony w literaturze zarówno rosyjskiej, jak i polskiej jako niewiarygodny⁵³.

W Długoszowej narracji prezentację wybranki Bolesława Szczodrego poprzedza motyw zabiegów królewskich doradców starających się nakłonić do małżeństwa króla, wyraźnie niechętnego do tego kroku. Z opisu można wywnioskować, że ich długotrwałe starania okazały się nieskuteczne, gdyż później doradcy zaczęli nie tylko zachęcać, ale i naciskać na Bolesława („non sollicitari solum sed urgeri cepit”)⁵⁴. Ukazany przez kronikarza cel tych zabiegów jest ściśle związany z mocno zakorzenionym w jego dziejopisarstwie przekonaniem o ogromnej wartości zasady dziedziczności tronu. Naciski ze strony możnych usprawiedliwił dziejopis obawą wygaśnięcia piastowskiego rodu. Ukazana przez niego postawa młodego dynasty wobec instytucji małżeństwa jest wyraźnie niechętna. Wedle Długosza zwlekał on z ożenkiem mimo uzyskania lat sprawnych, nie chcąc podjąć ciężaru jarzma małżeńskiego. Umiejętnie prowadzona przez kronikarza narracja wydobyla na światło dzienne jeszcze inny, niezwykle istotny powód królewskiej niechęci. Były nim obawy Bolesława, by miłość do przyszłej żony nie osłabiła jego wojowniczości⁵⁵. W cytowanym urywku można uchwycić obawę kronikarza, że w taki właśnie sposób zmieni się charakter Królestwa Polskiego, mianowicie z walczącego w defensywnie.

Przyszłe małżeństwo, pozornie niekorzystne dla państwa, niosło ze sobą niepodważalne profity. Przedstawiona przez doradców kandydatka była jedyną córką ruskiego księcia. Oprócz niewątpliwych zalet ciała i ducha, którymi przewyższała inne niewiasty, Wyszęsława była dziedziczką

52 Zob. V. T. Pašuto, *Vnešnjaia politika*, dz. cyt., s. 42; I. A. Linničenko, *Vzaimnye otnošenii*, dz. cyt., s. 52–53.

53 Zob. A. V. Nazarenko, *Drevnaja Rus'*, dz. cyt., s. 579–582; J. Powierski, *Kryzys rządów Bolesława*, dz. cyt., s. 180.

54 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. III, s. 94–95.

55 „Rex Boleslaus etsi nondum in eam se etatem pertigisse, que thedas maritales magnopere expeteret, satis quoque temporis ad onerandum se coniugali iugo restare, vereri insuper, ne caritas future sponse illum acrem et ad bella gerenda, inferenda aut repellenda ferocem animum efficeret languidum et remissum, responderet” – *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. III, s. 95.

wielkiej części Rusi⁵⁶. Ulegając namowom doradców, Bolesław zdecydował się na ożenek z ruską księżniczką, który miał, zdaniem kronikarza, ułatwić mu zamierzony podbój Rusi⁵⁷. W ten sposób została skierowana czytelna sugestia do odbiorców jego dzieła, w jakim kierunku pójdą przyszłe działania zbrojne Bolesława. Zgodnie z narracją Długosza, małżeństwo miało zatem charakter polityczny. Rzeczywistym motywem jego zawarcia był zamiar dokonania wschodniej ekspansji, dzięki czemu Szczodry mógłby dorównać bohaterskim czynom swego dziada, Bolesława Chrobrego. Odwołanie się do tego motywu służy w narracji usprawiedliwieniu zamierzonej ekspansji oraz podkreśleniu i uzasadnieniu praw Polski do zwierzchnictwa nad Rusią.

Jak możemy zauważyć, inicjatywę i decydującą rolę przy wyborze małżonki dziejopis przyznał możliwym. Ukazując rozdźwięk między dążeniami doradców i władcy, podkreślił sens zgody w działaniach i wyższość celu, który, jak wynika z przekazu, kronikarz uznał za nadrzędny. Nie można wykluczyć, że nie podał on rzeczywistych, w jego przekonaniu, powodów zwłoki. Być może tę intrygującą niechęć do ożenku należy rozpatrywać w kontekście dobrze znanych kronikarzowi doniesień o sodomickich skłonnościach króla.

Niechętna postawa wobec instytucji małżeństwa cechowała także innych Piastowiczów, w tym Bolesława Krzywoustego. Wedle Długosza zdecydował się on na zawarcie związku matrymonialnego pod wpływem nacisków ze strony prałatów i baronów polskich („prelatis et baronibus Polonie”), którzy mając na uwadze dobro Królestwa Polskiego, obawiali się, aby szlachezny ród piastowski nie wygaśnie bezpotomnie⁵⁸. Awersję księcia do małżeństwa dziejopis wytłumaczył jego niedojrzałym wówczas wiekiem⁵⁹. Ulegając jednak naciskom doradców, 16 listopada 1103 roku pojął on za żonę Zbysławę – córkę wielkiego księcia kijowskiego

---

56 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. III, s. 95.

57 „Hanc Boleslaus rex ceteris, que tunc per consiliarios vicinorum regum et principum filiabus nominabantur, reiectis se ducturum consensit, quod et pulcritudine dotibusque animi et corporis ceteras prestabat et quod Russiam iustius subigeret, de qua invadenda, subiicienda dudum animum, ut virtutes avitas equare posset, intenderat” – *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. III, s. 95.

58 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. IV, s. 211.

59 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. IV, s. 211.

Świętopełka II Izjasławowicza: „uxorem principis maioris Russie filiam Swanthopelkonis ducis Kÿowiensis Sbyślavam nomine [...] accepit”⁶⁰. Długosz zawarł w narracji ogólne odniesienie do aparycji wybranki Bolesława oraz jej obyczajów: „virginem forma et moribus illustrem”⁶¹.

Podana przez krakowskiego kanonika wiadomość nie budzi wątpliwości. Została ona utrwalona w najstarszym latopisie staroruskim pod 1102 rokiem: „В тот же год выдана была дочь Святополка Сбыслава в Польшу за Болеслава, 16 ноября”⁶². Spośród źródeł o proveniencji polskiej tradycja o ruskim rodowodzie żony Krzywoustego przechowana została przez *Rodowód książąt polskich*⁶³, *Genealogię plocką*⁶⁴ oraz *Rocznik kamieniecki*⁶⁵. Jej ruskie pochodzenie potwierdza także autor *Kroniki wielkopolskiej*, notując, iż była ona jedyną córką króla halickiego⁶⁶.

Wedle Galla kanoniczną przeszkodą w zawarciu pierwszego małżeństwa Krzywoustego były więzy rodzinne łączące oblubieńców⁶⁷. Ową przeszkodę, którą zdaniem Długosza stanowił czwarty stopień pokrewieństwa („quartus consanguinitatis gradus”), usunięto dzięki dyspensie apostolskiej papieża Paschalisa II, uzyskanej za sprawą starań biskupa krakowskiego Baldwina⁶⁸. W rzeczywistości między Zbysławą a Bolesławem zachodził trzeci stopień pokrewieństwa według komputacji kanonicznej⁶⁹.

Zwraca uwagę brak politycznego tła tego mariażu w relacji krakowskiego kanonika. Pobrzmiwa ono w przekazie Galla, który zanotował, iż

60 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. IV, s. 211.

61 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. IV, s. 211.

62 *Poviest' vremennyh let*, dz. cyt., č. 1, s. 385; *Ipat'evskaja letopis'*, dz. cyt., kol. 252.

63 *Rodowód książąt polskich*, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 3, wyd. A. Bielowski, Lwów, 1878, s. 282.

64 *Genealogia plocka*, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 5, wyd. K. Liske, A. Lorkiewicz, Lwów 1888, s. 993.

65 *Rocznik kamieniecki*, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 2, wyd. A. Bielowski, Lwów 1872, s. 778.

66 „Iste Boleslaus duxit uxorem [...] filiam regis Halicie unicum”, *Chronica Poloniae Maioris*, dz. cyt., cap. 18, s. 28.

67 *Galli Chronicon*, dz. cyt., lib. II, cap. 23, s. 444.

68 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. IV, s. 211. Por. *Galli Chronicon*, dz. cyt., lib. II, cap. 23, s. 444.

69 O. Balzer, *Genealogia Piastów*, dz. cyt., s. 218–219; K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, dz. cyt., s. 189; V. T. Pašuto, *Vnešnjaja politika*, dz. cyt., s. 43.

argumentami biskupa krakowskiego Baldwina na rzecz uzyskania papieskiej dyspensy były „konieczności polityczne i brak oświecenia w wierze”⁷⁰.

Motyw książęcych doradców, którzy kierując się dobrem państwa, nakłaniają panującego do zawarcia związku matrymonialnego, odnajdujemy także w relacji poświęconej małżeństwu Leszka Białego z Grzymisławą, zawartej pod 1220 rokiem. Ruskie pochodzenie pierwszej żony Leszka oraz jej imię notują liczne dokumenty⁷¹. Spośród kronik polskich tę informację odnotował autor *Kroniki wielkopolskiej*⁷². Zdaniem Kazimierza Jasińskiego kontekst wiadomości Mistrza Wincentego przemawia za jego bezwzględnością i brakiem potomstwa⁷³.

Według panującego w nauce przekonania, Grzymisława była córką Ingwara Jarosławowicza, księcia łuckiego, z którym Leszek Biały zawarł porozumienie w 1207 roku pod Włodzimierzem⁷⁴. Odmienne zdanie zaprezentował ostatnio Dariusz Dąbrowski, uznając, że polski książę ożenił się z nieznaną z imienia córką Ingwara w 1207 roku, a następnie odprawił ją ok. 1209 roku⁷⁵. Zdaniem uczonego Leszek Biały zawarł

---

70 *Galli Chronicon*, dz. cyt., lib. II, cap. 23, s. 444.

71 Wyszczególnił je O. Balzer, *Genealogia Piastów*, dz. cyt., s. 462.

72 „Post hoc Lestko Albus accepit uxorem nobilem de Russia nomine Grzimisławam”, *Chronica Poloniae Maioris*, dz. cyt., cap. 54, s. 78.

73 K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, dz. cyt., s. 278.

74 Spośród obszernej literatury – zob. J. Wyrozumski, *Grzymisława*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 9, Wrocław–Kraków–Warszawa 1960, s. 122; J. Wyrozumski, *Leszek Biały*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 17, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 157; B. Włodarski, *Polityka ruska Leszka Białego*, Lwów 1925, s. 39–40; B. Włodarski, *Polska i Ruś: 1194–1340*, Warszawa 1966, s. 44; G. Labuda, *Zaginiona kronika z pierwszej połowy XIII wieku w Rocznikach Królestwa Polskiego Jana Długosza. Próba rekonstrukcji*, Poznań 1983, s. 47–48; A. Szymczakowa, *Książniczki ruskie w Polsce XIII w.*, „Acta Universitatis Lodziensis. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Folia Historica. Feudalizm” I (1978), z. 29, s. 27–32; N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides russes du Xe au XIIIe siècle*, „Orientalia Christiana” 9 (Maj 1927, Roma 1928), no. 35. tabl. XIV, s. 61; V. T. Paśuto, *Očerki po istorii Galicko-Volynskoj Rusi*, Moskwa 1950, s. 195; N. I. Ščaveleva, *Drevnaja Rus’*, dz. cyt., s. 450, s. 358.

75 D. Dąbrowski, *Dwa ruskie małżeństwa Leszka Białego. Karta z dziejów Rusi halicko-wołyńskiej i stosunków polsko – ruskich w początkach XIII w.*, „Roczniki Historyczne” 72 (2006), s. 67–93; D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV w.)*, Kraków 2008, s. 334–336; D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w.*, Kraków 2016, s. 38. Zdaniem Marka Chrzanowskiego (*Leszek Biały. Książę krakowski i sandomierski. Princeps Poloniae (ok. 1184–23/24 listopada 1227)*, Kraków 2013, s. 66)

związek z Grzymisławą, córką Jarosława Włodzimierzowicza, księcia nowogrodzkiego, pod koniec 1211 roku⁷⁶.

Relacja Jana Długosza, obszernie naświetlająca kulisy zawarcia tego mariażu oraz jego tło polityczne, nosi cechy oryginalności. Oprócz imienia wybranki i jej pochodzenia nie znajdują potwierdzenia pozostałe, podane przez dziejopisa fakty. Decydującą rolę w jego zawarciu Długosz przyznał panom krakowskim, którzy obawiając się wygaśnięcia rodu piastowskiego i zależności politycznej od obcej władzy, wywarli nacisk na Leszka, liczącego wówczas 28 lat, aby wszedł w związek małżeński⁷⁷. Wiadomość o zawiązaniu węzła małżeńskiego została poprzedzona w narracji rozważaniami książęcych doradców nad wyborem najkorzystniejszej opcji politycznej. Sojusz z Rusią wydawał się ich zdaniem bardziej pożądany niż przymierze z Węgrami, Niemcami i Czechami⁷⁸. W świetle kronikarskiego przekazu korzyści wynikające z pokrewieństwa ze wschodnim sąsiadem koncentrowały się wokół dwóch aspektów. Pierwszym z nich była możliwość dalszego poszerzania polskiego zwierzchnictwa nad Rusią. Drugim, nie mniej istotnym, przywrócenie pokoju z tym państwem, nadwątlonego licznymi wojnami i wzajemnymi nieporozumieniami⁷⁹. Pod wpływem sugestii doradców Leszek pojął za żonę Grzymisławę, córkę księcia Rusi Jarosława („filiam Iaroslai ducis Russie”)⁸⁰. Wybrankę polskiego księcia wyróżniało pochodzenie, przymioty ducha i szata zewnętrzna⁸¹. W kon-

---

małżeństwo, które Leszek Biały zawarł z córką Ingwara, świadczy o priorytetowym traktowaniu spraw ruskich.

76 D. Dąbrowski, *Genealogia Mściławowiczów*, dz. cyt., s. 617. Zob. także A. Tetycz-Puzio, *Piastowskie księżne regentki. O utrzymanie władzy dla synów (koniec XII w. – początek XIV w.)*, Kraków 2016, s. 66. Hipotezę Dariusza Dąbrowskiego, opartą na relacji *Latopisu halicko-wołyńskiego*, podał w wątpliwość Wojciech Zabłocki, *Grzymisława Ingwarówna, księżna krakowsko-sandomierska*, Kraków 2012, s. 54–57.

77 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. VI, s. 231.

78 „Vicit tandem ea pars, que amicicium cum Ruthenis suadebat” – *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. VI, s. 232.

79 „Pro illaque tempestate Ruthenorum amicicia pocior iudicata est, tum ut dominium Polonorum lacius posset porrigi, tum ut cum Ruthenis pax plurimis bellis et simulatibus infecta posset reformari” – *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. VI, s. 232.

80 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. VI, s. 232. Dariusz Dąbrowski (*Genealogia Mściławowiczów*, dz. cyt., s. 616–621), analizując wiadomość Jana Długosza, z której wynika, że ojcem Grzymisławy był książę ruski o imieniu Jarosław, wskazał na Jarosława Włodzimierzowicza, panującego w Nowogrodzie.

81 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. VI, s. 232.

kluzji do opisywanych wydarzeń Jan Długosz powrócił do korzyści wynikających z zawartego związku, w postaci trwałego pokoju, zażegnania krzywd, zaniechania wojen oraz zwrócenia wolności jeńcom⁸².

Usilne namowy możnych skłoniły również do zawarcia małżeństwa Bolesława Kędzierzawego i Kazimierza Sprawiedliwego. Pierwszy z nich, jak donosi Długosz, porzuciwszy wdowieństwo w 1160 roku, poślubił Helenę, córkę księcia przemyskiego Roścysława⁸³. W rzeczywistości drugą żoną Bolesława była Maria, znana jedynie ze wzmianki dokumentu z 31 XII 1167 roku dotyczącego zamiany dwóch wsi między drugą żoną Bolesława a kapitułą krakowską⁸⁴. Jej pochodzenie nie zostało dotychczas ustalone.

Najmłodszy syn Krzywoustego natomiast w 1168 roku pojął za żonę Helenę, córkę księcia bełskiego Wszewołoda⁸⁵. Oswald Balzer wysunął przypuszczenie, że Helena, której imię poświadczają źródła, była córką Roścysława, wielkiego księcia kijowskiego⁸⁶. Pogląd uczonego zakwestionował Tadeusz Wasilewski, który opierając się na przekazie Mistrza Wincentego, dowiódł, że żona Kazimierza była córką księcia znojemskiego Konrada II wywodzącego się z dynastii Przemyslidów⁸⁷.

W obydwu przypadkach kronikarz ograniczył się jedynie do odnotowania faktu zawarcia małżeństw przez piastowskich dynastów, rodowodu ruskich księżniczek oraz ich stanu cywilnego. Stan paniński żony Kazimierza Sprawiedliwego dopisał dziejopis na marginesie swego dzieła, imię jego małżonki – Helena, zostało z kolei wpisane na razurze⁸⁸.

Polityczne tło mariażu zostało wyeksponowane w relacji poświęconej małżeństwu Mieszka Bolesławowica. Wiadomość o zawarciu związku małżeńskiego przez jedyne go syna Bolesława Szczodrego, Mieszka, jako pierwszy spośród polskich dziejopisów przekazał Anonim zw. Gallem.

---

82 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. VI, s. 232.

83 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. V, s. 69.

84 K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, dz. cyt., s. 230; O. Balzer, *Genealogia Piastów*, dz. cyt., s. 285.

85 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. V, s. 87.

86 O. Balzer, *Genealogia Piastów*, dz. cyt., s. 325–326.

87 T. Wasilewski, *Helena księżniczka znojemska, żona Kazimierza Sprawiedliwego*, „Przegląd Historyczny” 69 (1978) z. 1, s. 115–120. Zob. także: K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, dz. cyt., s. 266–267.

88 Biblioteka XX Czartoryskich, rkps 1306, p. 396.

Mimo że nie sprawował on władzy w państwie, kronikarz przyznał temu księciu poczesne miejsce w swym dziele, poświęcając mu w pierwszej księdze cały rozdział opatrzony tytułem „De filio eiusdem Boleslavi Mescone tertio”⁸⁹. Kronikarska relacja pióra Galla o jego życiu jest najobszerniejszą w polskim dziejopisarstwie średniowiecznym. Kadłubek, w przeciwieństwie do swego poprzednika, skupił się jedynie na odnotowaniu śmierci Mieszka, do której doszło w wyniku otrucia⁹⁰. Autor *Kroniki wielkopolskiej*, wbrew wcześniejszym przekazom, zanotował wiadomość o jego bezzennym stanie⁹¹.

Wedle kronikarskiego przekazu Galla żoną Mieszka była nieznaną z imienia „Ruthena puella”⁹². Lakoniczna wiadomość dotycząca małżeństwa została opatrzona przez Jana Długosza szeregiem dodatkowych faktów. Podtrzymując informację o jej ruskim pochodzeniu, dodał, że miała ona na imię Eudoksja i była rodzoną siostrą wielkiego księcia kijowskiego, Świętopętką: „Accepit et tunc Mÿeczslaus princeps Boleslai Polonie regis filius, epheborum etatem parum iam transgressus, Swantopellici Kÿowiensis ducis sororem germanam Eudoxiam nomine”⁹³.

Prawdziwość Długoszowej informacji podważył Oswald Balzer, którego zdaniem krakowski kanonik odniósł błędnie zapiskę zamieszczoną w *Nekrologium* klasztoru w Strzelnie, zamieszczoną pod datą 13 marca: „Illustrissimus dux Miesco Polonie cum consorte sua Eudoxia”, do Mieszka, syna Bolesława Szczodrego. Ów zapis stał się dla kronikarza podstawą dla dalszych domysłów dotyczących rodowodu jego żony⁹⁴. Niepewność kronikarza odnośnie do małżonki Bolesławowica zdaje się potwierdzać wpisanie jej imienia (Eudoksja) na razurze, co może świadczyć, że wcześniej w tekście figurowało inne imię⁹⁵. Podsumowując swój wywód, Oswald Balzer uznał za autentyczną wiadomość Galla, zgodnie z którą żoną

89 *Galli Cronicon*, dz. cyt., lib. I, cap. 29, 423–424.

90 *Magistri Vincenti dicti Kadlubek Chronica Polonorum*, dz. cyt., lib. II, cap. 20, s. 59. Do przekazu Mistrza Wincentego podobieństwo wykazuje zapiska zamieszczona w *Kronice Dziezwy* (*Chronica Dzirsvae*, dz. cyt., s. 29).

91 *Chronica Poloniae Maioris*, dz. cyt., cap. 14, s. 23.

92 *Galli Chronicon*, dz. cyt., lib. I, cap. 29, s. 424.

93 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. IV, s. 161.

94 O. Balzer, *Genealogia Piastów*, dz. cyt., s. 205.

95 Biblioteka XX Czartoryskich, rkps 1306, p. 242.

Mieszka była księżniczka ruska, niewiadomego imienia i pochodzenia⁹⁶. Stanowisko uczonego potwierdzają spostrzeżenia Krzysztofa Benyskiewicza, w przekonaniu którego *Kronika Galla* jest jednym z nielicznych wiarygodnych źródeł informacji o życiu jedyne go syna Szczodrego.⁹⁷

Nieco odmiennie zostały zaprezentowane mariaże Bolesława Kędzierzawego i Mieszka III zwanego Starym, odnotowane pod 1151 rokiem. W pierwszym przypadku motywem zawarcia małżeństwa była chęć zapewnienia większych profitów i zagwarantowania pokoju ze strony Rusi („volens illi ampliore m pacis procurare amenitatem et stabilimentum”)⁹⁸. Wskazane korzyści miały zapewnić związki pokrewieństwa zadzierzgnięte z ruskim księciem Wszewłodzimirem, panującym wówczas w Haliczu, poprzez małżeństwo z jego córką Anastazją⁹⁹.

Jedynym źródłem informującym o pochodzeniu żony Bolesława jest *Latopis kijowski*, który zanotował, że była ona córką Wsiewołoda, księcia nowogrodzkiego¹⁰⁰. Zdaniem Dariusza Dąbrowskiego w 1135 roku doszło do układu matrymonialnego między Wsiewołodem Mścislawowiczem i jego krewnymi a Bolesławem Krzywoustym, przewidującego mariaż jego wkraczającego w dorosłość syna (prawdopodobnie Bolesława) z niepełnoletnią córką Wsiewołoda, Wierzchosławą. W opinii uczonego układ został sfinalizowany w 1140 roku¹⁰¹. Imię, którym konsekwentnie posługuje się Jan Długosz w odniesieniu do żony Kędzierzawego (Anastazja), jest najprawdopodobniej jej imieniem chrzestnym¹⁰². Przekaz krakowskiego kanonika potwierdza XII-wieczny zabytek, tzw. *Ewangeliarz księżnej Anastazji*¹⁰³.

---

96 O. Balzer, *Genealogia Piastów*, dz. cyt., s. 205.

97 K. Benyskiewicz, *Mieszko Bolesławowic (1069–1089). Źródła i tradycja historiograficzna*, Kraków 2005, s. 25nn.

98 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. V, s. 49.

99 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. V, s. 49.

100 *Ipat’evskaja letopis’*, dz. cyt., kol. 300.

101 D. Dąbrowski, *Genealogia Mścislawowiczów*, dz. cyt., s. 202.

102 K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, dz. cyt., s. 229; K. Jasiński, *Wierzchosława*, [w:] *Słownik Starożytności Słowiańskich*, t. 4, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 447; D. Dąbrowski, *Genealogia Mścislawowiczów*, dz. cyt., s. 204. Zob. także: A. Litvina, F. B. Uspienski, *Vybor imieni*, dz. cyt., s. 243, 245, 253.

103 K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, dz. cyt., s. 233, p. 54. Na przedniej okładce Ewangeliarza występuje postać kobieca identyfikowana z Wierzchosławą (K. Jasiński,

Wedle Długosza siostrę Anastazji, Eudoksję, pojął za żonę Mieszko III zwany Starym: „Myesko Maioris Polonie dux secutus, alteram Vszewoldimiri Russie ducis filiam, Evdoxiam nomine, accipit in uxorem”¹⁰⁴. U źródeł ożenku upatrywał dziejopis podążanie za przykładem Bolesława. Niezwykle oszczędną zapiskę kończy wiadomość o jej bezdzietnej śmierci, do której doszło wkrótce po zamążpójściu¹⁰⁵. Wiadomość kronikarza nie budzi zaufania. Według poglądu utrwalonego w nauce Eudoksją była córką Izjasława Mscisławowicza¹⁰⁶. Dariusz Dąbrowski, rozważając filiację żony Mieszka Starego, wyraził pogląd, że mogła ona być córką Jerzego Dołgorukiego, Rościsława Mścisławowicza lub Izjasława Mścisławowicza¹⁰⁷.

Jak wynika z przeprowadzonych obserwacji, w Długoszowych narracjach poświęconych małżeństwom polskich dynastów z ruskimi księżniczkami kwestie różnic religijnych, jak i antagonizmów wynikających z odmienności obrządków są niemal nieobecne. Wyjątkiem jest fabuła obrazująca kulisy związku matrymonialnego Kazimierza Odnowiciela z Dobroniegą Marią. Wątek ponownego chrztu ruskiej księżniczki poprzedzającego zaślubiny z Piastowiczem zdradza postawę dziejopisa wobec rebaptyzacji prawosławnych Rusinów, zagadnienia szczególnie aktualnego w czasach jemu współczesnych. Spór o chrzest, który pojawił się na płaszczyźnie teologicznej w XV wieku, był znakiem postępującego wyobcowania prawosławia i katolicyzmu. Postawa Jana Długosza, kwestionująca ważność sakramentu chrztu Kościoła prawosławnego, zbieżna ze stanowiskiem współczesnego mu duchowieństwa polskiego, jest świadectwem przekonania dziejopisa o niższości rytu wschodniego wobec katolicyzmu. Przejawem owej niższości prawosławia jest przeświadczenie o konieczności ponawiania sakramentu chrztu, będące czytelnym znakiem negowania eklezjalnego statusu prawosławia, negowanego niemal do rangi pogaństwa¹⁰⁸.

Rodowód pierwszych Piastów, dz. cyt., s. 233, p. 54). Zob. także: K. Jasiński, *Wierchostawa*, dz. cyt., s. 447.

104 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. V, s. 49.

105 *Ioannis Dlugossii Annales*, dz. cyt., lib. V, s. 49.

106 O. Balzer, *Genealogia Piastów*, dz. cyt., s. 292–299; K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, dz. cyt., s. 240–241.

107 D. Dąbrowski, *Genealogia Mścisławowiczów*, dz. cyt., s. 677–685.

108 W. Hryniewicz, *Przeszłość zostawić Bogu*, dz. cyt., s. 26.

Ruskie księżniczki zostały ukazane przez krakowskiego kanonika w konwencji literackiej, w której zespół cech obrazujących ich przymioty ciała i ducha ma charakter szkicowy. Ogólne sformułowania odnoszące się do ich walorów nie nadają im cech oryginalności. Interesująco natomiast prezentuje się motyw niechęci polskich dynastów do mariażu oraz uwypuklenie roli możnych, którzy działając w trosce o dobro Królestwa Polskiego, nakłaniają ich do ożenku zapewniającego przedłużenie dynastii piastowskiej. Należy zaznaczyć, że owej intrygującej awersji piastowskich książąt do instytucji małżeństwa nie potwierdzają inne źródła.

W pozostałych narracjach poświęconych związkom dynastycznym Rurykowiczów z Piastowiczami motywy religijne są nieobecne. Wśród argumentów przedstawionych przez Jana Długosza na rzecz polsko-ruskich układów małżeńskich na pierwszy plan wysuwają się względy polityczne, przede wszystkim rozszerzenie panowania nad sąsiednią Rusią i zapewnienie pokoju Królestwu Polskiemu. Jak zauważono powyżej, przytoczone motywy nie znajdują potwierdzenia we wcześniejszych przekazach źródłowych. Włączenie ich do narracji dowodzi, jak istotną rolę odgrywała dla dziejopisa kwestia zdobyczy terytorialnych na wschodzie i zaszczerpienie w przekonaniu odbiorców swego dzieła przeświadczenia o słuszności ich utrzymania w polskich rękach.

Abstract

Marriages of Polish dynasts with Ruthenian princesses in the light of the first six books of Jan Długosz's Annales

The issue of the image of Polish-Ruthenian marriages that appears in Jan Długosz' *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae* is discussed in this article. On the basis of the first six books of the Annals and sources which were present in the atelier of the 15th-century chronicler – both about polish and ruthenian provenience, it was attempted to present the way Długosz depicted the relationships of the Piast dynasts with Ruthenian princesses. The focus is on presenting the circumstances of marriage contraction, contemporary political backgrounds and obstacles, especially of a religious nature, which stood in the way of establishing political

arrangemens. In this work it was attempted to reconstruct chronicler's outlooks, assessments and judgments on the described subject including the related matter of rebaptism of Eastern Orthodox.

KEYWORDS: Jan Długosz, Annales, Polish-Ruthenian marriages, Ruthenian princesses, Piast dynasts

Bibliografia

Źródła

Rękopiśmienne

Biblioteka XX Czartoryskich, rkps 1306.

Drukowane

Chronica Dzirsvae, [w:] *Monumenta Poloniae Historica, Nova Series*, t. 15, wyd., wstępem i przyp. opatrzył K. Pawłowski, Kraków 2013.

Chronica Poloniae Maioris, ed. B. Kürbis, [w:] *Monumenta Poloniae Historica, Nova series*, t. 8, Warszawa 1970.

Galli Chronicon, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 1, wyd. A. Bielowski, Lwów 1864, s. 391–484.

Genealogia płożka, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 5, wyd. K. Liske, A. Lorkiewicz, Lwów 1888, s. 988–994.

Ioannis Długossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae, lib. III–IV, Varsaviae 1970.

Ioannis Długossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae, lib. V–VI, Varsaviae 1973.

Ipat'evskaja letopis', [w:] *Polnoe Sobranie Russkich Letopisej*, t. 2, Moskva 2001 (reprint wyd. Sanktpeterburg 1908).

Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki Sławnego Królestwa Polskiego, ks. III–IV, tłum. J. Mrukówna, Warszawa 2009.

Magistri Vincenti dicti Kadłubek Chronica Polonorum, ed. M. Plezia, [w:] *Monumenta Poloniae Historica, Nova series*, t. 11, Kraków 1994.

Novgorodskaja pervaja letopis' po Sinodal'nomu spisku, [w:] *Polnoe Sobranie Russkich Letopisej*, t. 3, Sanktpeterburg 1888.

Poviest' vremennyh let, č. 1, wyd. D. C. Lichačev, Moskva–Leningrad 1950.

Rocznik kamieniecki, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 2, wyd. A. Bielowski, Lwów 1872, s. 776–778.

- Rocznik kapituły krakowskiej*, [w:] *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz*, [w:] *Monumenta Poloniae Historica, Series Nova*, t. 5, Warszawa 1978.
- Rodowód książąt polskich*, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 3, wyd. A. Bielowski, Lwów, 1878, s. 280–284.
- Sofijskaja pervaja letopis'*, [w:] *Polnoe Sobranie Russkich Letopisej*, t. 5, Leningrad 1925.

Literatura

- Balzer O., *Genealogia Piastów*, wyd. II, Kraków 2005.
- Barmin A. V., *Polemika i schizma. Istorija greko-latinskich sporov IX–XII w.*, Moskwa 2006.
- Baumgarten N. de, *Dobroneha Vladymyrovna, koroleva pol's'kaya, doch'sv. Vladymyra*, „*Blahovest*” 2–3 (1930), s. 102–109.
- Baumgarten N. de, *Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides russes du Xe au XIIIe siècle*, „*Orientalia Christiana*” 9 (Majo 1927, Roma 1928) no. 35.
- Baumgarten N. de, *Le dernier mariage de Saint Vladimir*, „*Orientalia Christiana*” 61, 18 (1930) no. 61, s. 155–166.
- Baumgarten N. de, *Saint Vladimir et la conversion de la Russie*, „*Orientalia Christiana*” 27, 1 (1932) no. 79, s. 115–129.
- Benyskiewicz K., *Mieszko Bolesławowic (1069–1089). Źródła i tradycja historyograficzna*, Kraków 2005.
- Benyskiewicz K., *W kręgu Bolesława Szczodrego i Władysława Hermana. Piastowie w małżeństwie, polityce i intrydze*, Wrocław 2010.
- Bieniak J., *Państwo Mieclawa*, Warszawa 1963.
- Bieniak J., *Źródło ruskie do sprawy Mieclawa*, „*Studia Źródłoznawcze*” 8 (1963), s. 96–111.
- Bobrzyński M., *Dzieje Polski w zarysie*, Warszawa 1987.
- Borkowska U., *Treści ideowe w dziełach Jana Długosza. Kościół i świat poza Kościołem*, Lublin 1983.
- Brückner A., *Polska pogańska i słowiańska*, Kraków 1923.
- Chadwick H., *Historia rozłamu Kościoła wschodniego i zachodniego. Od czasów apostołskich do soboru florenckiego*, przekład P. Sajdek, Kraków 2009.
- Chodynicki K., *Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny 1370–1632*, Warszawa 1934.
- Chrzanowski M., *Leszek Biały. Książę krakowski i sandomierski. Prineps Poloniae (ok. 1184–23/24 listopada 1227)*, Kraków 2013.

- Colucci M., *The Image of Western Christianity in the Culture of Kievan Rus'*, „Harvard Ukrainian Studies” 12–13 (1988–1989).
- Czwojdrak B., *Zofia Holszańska. Studium o dworze i roli królowej w późnośredniowiecznej Polsce*, Warszawa 2013.
- Dagron G., *Czas przemian (koniec X–połowa XI wieku)*, [w:] *Historia Chrześcijaństwa*, t. 4: *Biskupi, mnisi i cesarze 610–1054*, red. J-M Mayeur, Ch. i L. Pietri, A. Vauchez, M. Venard, red. wyd. polskiego J. Kłoczowski, tłum. M. Żurawska, G. Majcher, A. Kuryś, J. M. Kłoczowski, M. Kurkowska, Warszawa 1999.
- Dąbrowski D., *Dwa ruskie małżeństwa Leszka Białego: karta z dziejów Rusi halicko-wołyńskiej i stosunków polsko-ruskich w początkach XIII wieku*, „Roczniki Historyczne” 72 (2006), s. 67–93.
- Dąbrowski D., *Genealogia Mściławowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV w.)*, Kraków 2008.
- Dąbrowski D., *Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w.*, Kraków 2016.
- Dąbrowski D., *Piasten und Rjurikiden vom 11. bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts*, [w:] *Fernhändler, Dynasten, Kleriker: die piastische Herrschaft in kontinentalen Beziehungsgeflechten vom 10. bis zum frühen 13. Jahrhundert*, hrsg. von D. Adamczyk, N. Kersken, Wiesbaden 2015, s. 155–189.
- Gieysztor A., *Obraz Rusi w Polsce średniowiecznej*, [w:] *Kul'turnye svązi Rossii i Pol'shi XI–XX vv. / Związki kulturalne między Polską a Rosją XI–XX w.*, red. Â. N. Šapov, S. M. Fal'kovič, N. I. Ščaveleva, [Komissii Istorikov Rossii i Pol'shi Rossijskoj Akademii Nauk i Pol'skoj Akademii Nauk], Moskwa 1998, s. 9–26.
- Gromadzki G., *Galla Anonima genealogia Piastów. Parę uwag o problemach występujących przy wykorzystaniu źródeł narracyjnych w badaniach genealogicznych*, [w:] *Genealogia. Polska elita polityczna w wiekach średnich na tle porównawczym*, red. J. Wroniszewski, Toruń 1993, s. 191–194.
- Hertel J., *Imiennictwo dynastii piastowskiej we wczesnym średniowieczu*, Warszawa–Poznań–Toruń 1980.
- Hryniewicz W., *Przeszłość zostawić Bogu. Unia i uniatyzm w perspektywie ekumenicznej*, Opole 2005.
- Jasiński K., *Rodowód pierwszych Piastów*, Poznań 2004.
- Jasiński K., *Wierzchosława*, [w:] *Słownik Starożytności Słowiańskich*, t. 4, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 447.

- Jurek T., *Agnes Regina. W poszukiwaniu żony Bolesława Szczodrego*, „Roczniki Historyczne” 72 (2006), s. 95–104.
- Khersfel'dskiy L., *Drevnyaya Rus' v svete zarubezhnykh istochnikov. Khrestomatiya*, t. 4: *Zapadnoevropeyskiye istochniki*, red. T. N. Dżakson, I. G. Konovalova, A. V. Podosinov, per. i komment. A. V. Nazarenko, Moskwa 2010.
- Kłoczowski J., *Jagiello i Witold wobec prawosławnych: próba ich dowartościowania w 1417 roku*, [w:] *Studia z dziejów polityki, gospodarki i kultury XII–XVII wieku ofiarowane Marianowi Biskupowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Z. Nowak, Toruń 1992.
- Koczerska M., *Królowa Zofia Holszańska – jej osobowość i rola polityczna*, [w:] *Kobiety o kobietach. Studia i szkice. Średniowiecze i czasy nowożytne*, red. W. Zawitkowska, Rzeszów 2010, s. 76–95.
- Koczerska M., *Mentalność Jana Długosza w świetle jego twórczości*, „Studia Źródłoznawcze” 15 (1971), s. 109–140.
- Koczerska M., *Uwagi o terminologii pokrewieństwa i powinowactwa w polskich źródłach historycznych*, [w:] *Genealogia – problemy metodyczne w badaniach nad polskim społeczeństwem średniowiecznym na tle porównawczym*, red. J. Hertel, Toruń 1982, s. 27–48.
- Korolyuk V., *Zapadnyye slavyane i Kijevskaya Rus*, Moskwa 1964.
- Korpela J., *Prince, Saint and Apostle. Prince Vladimir Svjatoslavič of Kiev, his Posthumus Life, and the Religious Legitimization of the Russian Great Power*, Wiesbaden 2001.
- Kuczyński S. M., *Stosunki polsko-ruskie do schyłku wieku XII*, [w:] *Studia z dziejów Europy Wschodniej X–XVIII w.*, red. S. M. Kuczyński, Warszawa 1965.
- Labuda G., *Zaginiona kronika z pierwszej połowy XIII wieku w Rocznikach Królestwa Polskiego Jana Długosza. Próba rekonstrukcji*, Poznań 1983.
- Linničenko I., *Vzaimnyja otnošenija Rusi i Pol'si do poloviny XIV stoljettija*, č. 1: *Rus i Pol'sa do konca XII vjeka*, Kiev 1884.
- Litvina A. F., Uspienskij F. B., *Vybor imieni u russkikh knâzej v X–XVI vv. Dinastičeskaja istoriâ skvoz' prizmu antroponimii*, Moskwa 2006.
- Madejczyk E., *Związki rodzinne Piastów i Rurykowiczów do końca XIII wieku*, „Przegląd Humanistyczny” 48 (2004) nr 1, s. 95–104.
- Malec M., *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław 1971.
- Melnyk M., *Chrzest – sakrament jedności chrześcijańskiej na pograniczu polsko-ukraińskim XVI–XVII wieku*, [w:] *Od Kijowa do Rzymu. Z dziejów stosunków*

- Rzeczypospolitej ze Stolica Apostolską i Ukrainą*, red. M. Drozdowski, W. Walczak, K. Wiszowata-Walczak, Białystok 2012, s. 709–727.
- Mironowicz A., *Kościół prawosławny w państwie Piastów i Jagiellonów*, Białystok 2003.
- Modelski T. E., *Z dziejów rebaptyzacji w Polsce*, „Kwartalnik Teologiczny Wi-
leński” (1925) nr 3, s. 38–70.
- Müller L., *Russen in Byzanz und Griechen im Rus'-Reich*, „Bulletin d'informa-
tion et de coordination. Association internationales des études byzantines”
7 (1971), s. 96–118.
- Nazarenko A. V., *Nemetskiye latinoyazychnyye istochniki IX–XI vekov*, Moskwa
1993.
- Nazarenko A. V., *Drevnaja Rus' na meždunarodnyh putjach. Meždisciplinarnye
očerki, kul'turnych, torgowych političeskich svjazej IX–XII v.v.*, Moskwa 2001.
- Pac G., *Kobiety w dynastii Piastów. Rola społeczna piastowskich żon i córek do po-
łowy XII wieku – studium porównawcze*, Toruń 2013.
- Pašuto V. T., *Vnešnjaja politika Drevnej Rusi*, Moskwa 1968.
- Pašuto V. T., *Očerki po istorii Galicko-Volynskoj Rusi*, Moskwa 1950.
- Paszkiewicz H., *Początki Rusi*, z rękopisu przygot. K. Stopka, Kraków 1996.
- Podskalsky G., *Chrześcijaństwo i literatura teologiczna na Rusi Kijowskiej (988
–1237)*, tłum. J. Zychowicz, Kraków 2000.
- Poppe A., *Metropolici i książęta Rusi Kijowskiej*, [w:] G. Podskalsky, *Chrześcijań-
stwo i literatura teologiczna na Rusi Kijowskiej (988–1237)*, tłum. J. Zychowicz,
Kraków 2000, s. 390–437.
- Poppe A., *Spuścizna po Włodzimierzu Wielkim. Walka o tron Kijowski 1015–1019*,
„Kwartalnik Historyczny” 102 (1995) nr 3–4, s. 3–22.
- Powierski J., *Kryzys rządów Bolesława Śmiatego. Polityka i jej odzwierciedlenie
w literaturze średniowiecznej*, Gdańsk 1992.
- Sawicki J., „*Rebaptizatio Ruthenorum*” w świetle polskiego ustawodawstwa syno-
dalnego XV i XVI w., [w:] *Pastori et magistro, Praca zbiorowa, wydana dla
uczczenia jubileuszu 50-lecia kapłaństwa Jego Ekscelencji Księdza Biskupa
Doktora Piotra Kałwy, Profesora i Wielkiego Kanclerza KUL*, red. A. Krupa
i in., Lublin 1996, s. 229–242.
- Ščaveleva N. I., *Drevnaja Rus' v „Polskoj istorii” Jana Długoša (knigi I–VI)*, red.
A. V. Nazarenko, Moskwa 2004.
- Sielicki F., *Polsko ruskie stosunki kulturalne do końca XV w.*, Wrocław 1997 (Acta
Universitatis Wratislaviensis, 1834).

- Sobotka R., *Powolywanie władzy w „Rocznikach” Jana Długosza*, Warszawa 2005.
- Swoboda W., *Włodzimierz I Wielki*, [w:] *Słownik Starożytności Słowiańskich*, t. 6, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977–1980, s. 533.
- Szymczakowa A., *Książniczki ruskie w Polsce XIII w.*, Łódź 1978 (Acta Universitatis Lodziensis. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Folia Historica. Feudalizm, I, 29).
- Tachiaos A.-E. N., *The Greek Metropolitans of Kievan Rus’. An Evaluation of Their Spiritual and Cultural Activity*, „Harvard Ukrainian Studies” 12–13 (1988–1989), s. 430–445.
- Tatiščev V. N., *Istoriâ rossijskaja v semi tomach*, t. 2, Moskwa–Leningrad 1963.
- Teterycz-Puzio A., *Piastowskie księżne regentki. O utrzymanie władzy dla synów (koniec XII w. – początek XIV w.)*, Kraków 2016.
- Wasilewski T., *Helena książniczka znojemska, żona Kazimierza Sprawiedliwego*, „Przegląd Historyczny” 69 (1978) z. 1, s. 115–120.
- Włodarski B., *Polityka ruska Leszka Białego*, Lwów 1925.
- Włodarski B., *Polska i Ruś (1194–1340)*, Warszawa 1966.
- Wyrozumski J., *Grzymiśława*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 9, Wrocław–Kraków–Warszawa 1960, s. 122.
- Wyrozumski J., *Leszek Biały*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 17, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 157.
- Zabłocki W., *Grzymiśława Ingwarówna, księżna krakowsko-sandomierska*, Kraków 2012.
- Zakrzewski S., *Okres do schyłku XII w.*, [w:] *Historia polityczna Polski*, cz. 1: *Wiek średni*, Kraków 1920.
- Zawitkowska W., *Walka polityczno-prawna o następstwo tronu po Władysławie Jagielle w latach 1424–1434*, Rzeszów 2015.
- Zawitkowska W., *Niewierność małżeńska królowej Zofii Holszańskiej w 1427 r. – prawda, pomówienie czy plotka polityczna? Próba rekonstrukcji wydarzeń na tle oskarżeń innych żon Jagielly*, „Kwartalnik Historyczny” 123 (2016) nr 1, s. 5–43.

